

Designing a Spiritual Dysfunctional Schema Questionnaire and Validating Its Psychometric Properties

Nazari M¹, *Ghobari Bonab B², Bahrainian A³, Haji Alizadeh K⁴

Author Address

1. PhD Student in General Psychology, Department of Psychology, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran;
2. Professor, Department of Exceptional Children and General Psychology, University of Tehran, Tehran, Iran;
3. Professor, Department of Clinical Psychology, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran;
4. Associate Professor, Department of Psychology, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran.

*Corresponding Author's Email: ghobaribonab@gmail.com

Received: 2020 October 27; Accepted: 2021 April 28

Abstract

Background & Objectives: One of the fundamental concepts in psychotherapy is dysfunctional spiritual schemas. These schemas confuse and obscure people's relationship with God and destroy transparency. They create problems for the individual in order to adapt to the laws of God, society, and the environment and reduce the individual's adaptation. Dysfunctional spiritual schemas result in failure in doing jobs. Despite extensive search on popular Iranian and foreign websites, no standardized Persian or foreign scale was found to measure dysfunctional spiritual schemas. Considering the importance of a suitable tool for measuring dysfunctional spiritual schemas, we aimed to design a spiritual dysfunctional schema questionnaire and validate its psychometric properties.

Methods: The present research aims to design and validate a study instrument for measuring dysfunctional spiritual schemas. The study population comprised all staff working for Offshore Oil Company in 2019. A total of 200 individuals were selected by the purposive sampling method. The inclusion criteria included lacking a history of psychiatric disorder, not using specific drugs, giving informed consent to participate in the study, having avoidant and anxious attachment styles to God, and lacking physical limitations disrupting personal care. The exclusion criterion was lack of study cooperation. To design the questionnaire items, we reviewed the relevant texts and interviewed the experts and the target population. To check the content validity (content validity index and content validity ratio) and the face validity, 10 final users were used. Then, to evaluate the construct validity of the questionnaire, the exploratory factor analysis method was used. To evaluate the reliability of the questionnaire, the Cronbach alpha coefficient and test-retest method were used. Data analysis was performed using SPSS 24 at a significance level of 0.05.

Results: The results of the qualitative content validity of the instrument led to the removal of 19 items and revision of 6 items, and finally, a questionnaire with 51 items was prepared. The mean \pm SD age of the participants was 45.71 ± 9.45 years. Factor analysis identified ten factors with a specific value of more than one, which together explain 56.75% of the variance. In other words, the dysfunctional spiritual schema questionnaire consisted of ten factors. The results of data analysis showed that the first factor has the highest eigenvalue and the observation of factor loads and factor structure also confirmed this finding. The Cronbach alpha subscales of this questionnaire were as follows: emotional deprivation of God, 0.91; spiritual abandonment, 0.79; spiritual defectiveness and shame, 0.81; spiritual vulnerability, 0.79; spiritual self-immaturity, 0.89; spiritual obedience, 0.76; stubborn spiritual criteria, 0.83; entitlement/spiritual magnanimity, 0.78; negativity/pessimism, 0.85; infidelity and polytheism, 0.82; and total questionnaire, 0.86. To evaluate the instrument's reliability, a correlation coefficient of 0.78 was obtained between two tests with one week interval, indicating the appropriate reliability of the questionnaire. The correlation coefficient subscales of this questionnaire were as follows: emotional deprivation of God, 0.76; spiritual abandonment, 0.7; spiritual defectiveness and shame, 0.71; spiritual vulnerability, 0.71; spiritual self-immaturity, 0.75; spiritual obedience, 0.69; stubborn spiritual criteria, 0.74; entitlement/spiritual magnanimity, 0.68; negativity/pessimism, 0.74; infidelity and polytheism, 0.73; and total questionnaire, 0.78.

Conclusion: According to the study findings, the dysfunctional spiritual schemas questionnaire is a reliable and valid tool, and the components of this questionnaire accurately measure the various dimensions and aspects of dysfunctional spiritual schemas. So, it can be used in research and consulting departments.

Keywords: Validity, Reliability, Factor analysis, Dysfunctional spiritual schemas.

طراحی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی

محمد نظری^۱، * باقر غباری بناب^۲، سیدعبدالمجید بحرینان^۳، کبری حاجی علیزاده^۴

توضیحات نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، گروه روان‌شناسی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران؛
 ۲. استاد، گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛
 ۳. استاد، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران؛
 ۴. دانشیار، گروه روان‌شناسی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.
- * ایمان‌نامه نویسنده مسئول: ghobaribonab@gmail.com

تاریخ دریافت: ۶ آبان ۱۳۹۹؛ تاریخ پذیرش: ۸ اردیبهشت ۱۴۰۰

چکیده

زمینه و هدف: طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی، سازگاری ما را با هنجارهای اجتماعی دچار مشکل می‌کنند. پژوهش حاضر با هدف طراحی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی انجام شد.

روش بررسی: طرح پژوهش حاضر از نوع ساخت و توسعه ابزار بود. جامعه آماری پژوهش را تمامی کارکنان شرکت نفت فلات قاره در سال ۱۳۹۸ تشکیل دادند. تعداد دویست نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. به‌منظور بررسی روایی محتوایی با روش دلفی از سه نفر از متخصصان روان‌شناسی و برای ارزیابی روایی محتوایی از شاخص لاوشه (شاخص کلی روایی محتوایی و نسبت روایی محتوایی) و برای بررسی روایی صوری از ده نفر از کاربران نهایی پرسش‌نامه استفاده شد. سپس به‌منظور بررسی روایی سازه، روش تحلیل عاملی اکتشافی و به‌منظور بررسی پایایی، ضریب آلفای کرونباخ و روش آزمون-بازآزمایی به‌کار رفت. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ انجام پذیرفت.

یافته‌ها: نتایج حاصل از بررسی روایی محتوایی کیفی منجر به حذف نوزده گویه و بازنویسی شش گویه شد و پرسش‌نامه با ۵۱ گویه تهیه گردید. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد، پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی متشکل از ده عامل است که در مجموع، ۵۶/۷۵ درصد واریانس را تبیین می‌کند. آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس‌های این پرسش‌نامه به‌ترتیب برای محرومیت هیجانی نسبت به خدا ۰/۹۱، رهاشدگی معنوی ۰/۷۹، نقص و شرم معنوی ۰/۸۱، آسیب‌پذیری معنوی ۰/۷۹، خویشتن تحول‌نیافته معنوی ۰/۸۹، اطاعت معنوی ۰/۷۶، معیارهای سرسختانه معنوی ۰/۸۳، استحقاق/بزرگ‌منشی معنوی ۰/۷۸، منفی‌گرایی/بدبینی ۰/۸۵ و کفر و شرک ۰/۸۲ و برای ضریب آلفای کرونباخ کلی پرسش‌نامه ۰/۸۶ به‌دست آمد.

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های این پژوهش، پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی، ابزاری پایا و روا است و می‌تواند در بخش‌های پژوهشی و مشاوره مدنظر قرار گیرد. **کلیدواژه‌ها:** روایی، پایایی، تحلیل عامل، طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی.

معنویت به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر سلامت روانی و جسمی توسط دانشمندان و محققان رشته‌های مختلف مدنظر قرار گرفته است و راهکاری رایج برای مقابله با مشکلات محسوب می‌شود (۱).

بهزیستی معنوی^۱ را می‌توان یکی از ابعاد معنویت به‌شمار آورد (۲). حالتی از سلامتی را که بیانگر احساسات، رفتارها، اعمال و شناخت‌های مثبت از ارتباط با خود، دیگران، طبیعت و موجودی برتر است، بهزیستی معنوی می‌دانند (۳). معنویت در طول دوره‌های سخت و چالش‌برانگیز زندگی به فرد کمک می‌کند که با تعیین هدف و معنا برای خود به سازمان‌یافتگی و یکپارچگی روانی برسد (۴)؛ بنابراین میزان خوش‌بینی و امید را در فرد افزایش می‌دهد؛ بدین‌منظور اهمیت معنویت و رشد معنوی در تحقیقات مختلف نشان داده شده است (۵).

یکی از مفاهیم جدید و بنیادی در حیطه روان‌درمانی، طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی^۲ است (۶). طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی طرح‌واره‌هایی هستند که ارتباط افراد را با هستی مطلق دچار اغتشاش و کدورت می‌کنند و شفافیت را از بین می‌برند؛ در واقع طرح‌واره‌های معنوی اعتقادات اشخاص هستند (۷). این طرح‌واره‌ها با قانون هستی سازگاری دارند. دیگر اینکه در سازگاری با قانون معنوی و سازگاری افراد با قوانین این جهان متناسب نیستند. فردی که اعتماد به هستی در او از بین رفته است، نیروهایی جذب می‌کند و خودش را تنها می‌بیند و نمی‌تواند توکل کند و جسارت به اکتشاف محیط را از دست می‌دهد (۸). این طرح‌واره‌ها برای سازگاری فرد با قوانین خداوند، اجتماع و سازگاری در محیط‌های زندگی مشکل ایجاد می‌کنند و سازگاری فرد را کاهش می‌دهند (۹). یافته‌های پژوهش صادقی و همکاران نشان داد، اصلاح طرح‌واره‌های ناسازگار از طریق مکانیزمی جبرانی می‌تواند منجر به داشتن تصور مثبت از خدا شود (۱۰).

از طرفی، طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه^۳ استنباطی از تجربیات روزانه را تحریف می‌کنند؛ به‌نحوی که به فشار روانی ناشی از تنهایی یا طرد اجتماعی شدت می‌بخشند و قابلیت تفسیر صحیح از هیجان‌ات دیگران را تضعیف می‌کنند (۱۱). طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه عاملی برای مشکلات روان‌شناختی و به‌خصوص مشکلات مزمن و مقاوم به درمان هستند. طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی با کاهش امید و تحرک در فرد می‌توانند زمینه ناتوانی و شکست در مشاغل را فراهم آورند (۱۲). از آنجا که طرح‌واره‌ها سطوح عمیق‌تر شناختی و هسته مرکزی شخصیت فرد را در بر دارند (۱۳)، به‌نظر می‌رسد معنایابی و بهزیستی روان‌شناختی^۴ با طرح‌واره‌های ناسازگار در ارتباط است و نقش مهمی در کیفیت زندگی و بهداشت روانی در دوران مختلف زندگی ایفا می‌کند (۱۴).

با وجود تحقیق و بررسی‌های متعدد محققان، متأسفانه هیچ‌گونه مقیاس فارسی یا خارجی استاندارد شده برای سنجش طرح‌واره‌های

ناکارآمد معنوی یافت نشد؛ از طرفی، معنویت منجر به ارتباطی هماهنگ و یکپارچه بین افراد می‌شود و نقش درخور توجهی در ثبات در زندگی، احساس ارتباط نزدیک با خود، خدا و جامعه، دوستی و خوش‌بینی دارد (۱۵)؛ از سوی دیگر، وجود فیلترهای شناختی ناسازگار اولیه سبب بروز مشکلات بسیاری در زندگی فرد می‌شود (۱۶)؛ بنابراین، با توجه به مطالب ذکر شده و اهمیت وجود ابزاری مناسب برای سنجش طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی، هدف پژوهش حاضر طراحی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی بود.

۲ روش بررسی

طرح پژوهش حاضر از نوع ساخت و توسعه ابزار بود. ابتدا از طریق مطالعه منابع مربوط به معنویت، هوش معنوی، موضوعات و زمینه‌های کلی نشان‌دهنده وجود معنویت در هر شخص بررسی شد که از آن جمله می‌توان به معنا و هدف در زندگی، تجربه‌های معنوی، معنویت و مذهب، نوع دوستی، توجه به بُعد فرامادی و روحانی، ویژگی‌های انسان معنوی و اثرات معنویت اشاره کرد. برای طراحی گویه‌های پرسش‌نامه از مرور متون، افراد متخصص و جمعیت هدف استفاده شد؛ از این رو در ابتدا به بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی مانند ایرانداک^۵، مگیران^۶ و اس‌آی‌دی^۷ و انگلیسی همچون پروکوئست^۸، اسکوپوس^۹ و ساینس دایرکت^{۱۰} پرداخته شد. همه مستندات مرتبط با موضوع طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی (از طریق جست‌وجوی کلیدواژه‌ها، طرح‌واره‌های ناکارآمد، طرح‌واره معنوی) بدون محدودیت زمانی و به‌شرط در دسترس بودن متن کامل بررسی شد. نتیجه این بررسی نسبتاً جامع، تدوین هفتاد گویه اولیه با استفاده از رویکرد قیاسی استقرایی بود که منجر به طراحی نسخه اولیه پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی شد. در بررسی روایی صوری، دو روش کمی و کیفی به‌کار رفت. تعیین روایی صوری کیفی در تیم سه‌نفره تخصصی از اساتید رشته روان‌شناسی که دارای سابقه تحقیق در زمینه امور معنوی بودند، برای یافتن سطح دشواری، میزان تناسب‌نداشتن، ابهام عبارات یا وجود نارسایی در معانی کلمات انجام گرفت. در بررسی کیفی روایی محتوا از اساتید مربوط درخواست شد پس از مطالعه دقیق ابزار، دیدگاه‌های اصلاحی خود را به‌صورت کتبی ارائه کنند. همچنین تأکید شد در ارزیابی کیفی روایی محتوا، موضوعات، رعایت دستور زبان، استفاده از کلمات مناسب، اهمیت سؤالات و قرارگیری سؤالات در جای مناسب را مدنظر قرار دهند. با جمع‌بندی نظر اساتید، تغییرات لازم در ابزار انجام شد؛ بدین ترتیب که با جمع‌بندی نظرات اساتید، شش گویه، نیاز به بازنویسی داشت و سؤالات نوزده گویه چندان مهم و ضروری نبود؛ در نتیجه نوزده گویه مدنظر حذف شد. سپس برای ارزیابی کمی روایی محتوا و به‌منظور اطمینان از اینکه محتوای مهم‌تر و صحیح‌تر (ضرورت سؤال) انتخاب

7. SID

8. Proquest

9. Scopuse

10. Sciencedirect

1. Spiritual Well-Being

2. Dysfunctional Spiritual Schemas

3. Early Maladaptive Schemas

4. Psychological Well-Being

5. Irandoc

6. Magiran

شده است، نسبت روایی محتوا^۱ استفاده شد و برای اطمینان از اینکه سؤالات ابزار به بهترین نحو برای اندازه‌گیری محتوا طراحی شده است، شاخص روایی محتوا^۲ به کار رفت. برای تعیین روایی محتوایی، پرسش‌نامه برای سه نفر از متخصصان دارای سابقه تحقیق در زمینه امور معنوی ارسال گردید و از آنان درخواست شد که درخصوص تمام سؤالات ابزار به صورت «ضروری است»، «ضروری نیست ولی مفید است» و «ضرورتی ندارد»، پاسخ دهند. پاسخ‌ها براساس فرمول نسبت روایی محتوا (CVR) محاسبه و با جدول لاوشه^۳ انطباق داده شد. اعداد بیشتر از ۰/۵۹ قبول شد (۱۷). پس از تعیین و محاسبه CVR، بررسی شاخص روایی محتوا (CVI) براساس شاخص روایی والتز و باسل^۴ صورت گرفت. بدین منظور به‌طور مجدد پرسش‌نامه برای محاسبه CVI در اختیار سه نفر از متخصصان مذکور قرار گرفت و از آنان خواسته شد که درباره هر یک از سؤالات، براساس سه معیار مربوط بودن، ساده بودن و واضح بودن اظهار نظر کنند. بدین منظور امتیاز CVI به وسیله مجموع امتیازات موافق برای هر آیتمی که رتبه‌های ۳ و ۴ (نمره بیشتر) کسب کرد، تقسیم بر تعداد کل رأی‌دهندگان، محاسبه شد. پذیرش آیتم‌ها براساس نمره CVI بیشتر از ۰/۷۹ بود (۱۷). سپس برای بررسی روایی صوری، پرسش‌نامه در اختیار ده نفر از کاربران نهایی پرسش‌نامه (پنج زن و پنج مرد) قرار گرفت. از افراد درباره تناسب و ارتباط گویه‌ها، وجود ابهام و برداشت‌های نارسا از گویه‌ها و نیز دشواری در درک مفاهیم مطرح‌شده در پرسش‌نامه نظرخواهی شد.

پس از ارزیابی روایی، به‌منظور بررسی پایایی پرسش‌نامه از تست آزمون-آزمون مجدد استفاده شد که بیانگر قابلیت تکرارپذیری یک شاخص است؛ بدین ترتیب بیان می‌شود که نتایج اندازه‌گیری یک کمیت در یک نمونه اما در دو زمان مختلف تا چه حد باهم همخوانی دارد. برای این منظور نسخه روا شده پرسش‌نامه به بیست آزمودنی داده شد و برای این کار آزمودنی‌هایی انتخاب شدند که امکان تکمیل پرسش‌نامه را در سه هفته آینده داشتند؛ سپس سه هفته بعد از آن‌ها خواسته شد تا به‌طور مجدد پرسش‌نامه‌ها را پر کنند. از روش آلفای کرونباخ برای تأیید همسانی درونی پرسش‌نامه استفاده شد.

در پژوهش حاضر برای انتخاب شرکت‌کنندگان، نمونه‌گیری هدفمند به‌کار رفت؛ زیرا هدف، انتخاب افرادی بود که منبعی غنی از اطلاعات باشند تا بتوانند فعالانه در پژوهش شرکت کنند و در نتیجه پژوهشگر به درک بهتر تجربه آنان دست یابد. جامعه آماری را تمامی کارکنان شرکت نفت فلات قاره منطقه بهرگان (پرسنل خشکی) در سال ۱۳۹۸ تشکیل دادند که تعداد آن‌ها ۱۵۰۰ نفر بود. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند براساس ملاک‌های ورود و غربال‌شده تعداد ۲۵۵ نفر برای بررسی تحلیل عاملی اکتشافی و پایایی پرسش‌نامه انتخاب شدند. لازم به ذکر است، در بعضی از منابع حجم نمونه لازم برای انجام تحلیل عاملی، ۵ تا ۱۰ نفر به‌ازای هر عبارت توصیه می‌شود (۱۷). با توجه به اینکه پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمدی معنوی دارای ۵۱ ماده است، به‌منظر می‌رسد انتخاب نمونه ۲۵۵ نفری مناسب باشد. در

پژوهش حاضر ۲۵۵ پرسش‌نامه در اختیار آزمودنی‌های پژوهش قرار گرفت. متأسفانه با وجود تأکید محققان بر پاسخ‌گویی به تمام سؤالات پرسش‌نامه، تعداد ۵۵ پرسش‌نامه ناقص بود (بی‌پاسخ بودن بیش از ۳۰ درصد سؤالات). پس از کنار گذاشتن پرسش‌نامه‌های ناقص، نمونه نهایی شامل دویست پرسش‌نامه شد.

ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بود از: نداشتن سابقه اختلال روان‌پزشکی؛ مصرف نکردن داروی خاص؛ رضایت آگاهانه از شرکت در پژوهش؛ داشتن سبک‌های دلبستگی اجتنابی و اضطرابی به خدا؛ فقدان محدودیت‌های جسمانی مختل‌کننده مراقبت فردی؛ تکمیل فرم رضایت‌نامه درمان و شرکت نکردن در جلسات مشاوره فردی خارج از جلسات درمانی. ملاک‌های خروج از پژوهش، عدم شرکت مناسب بود. ملاحظات اخلاقی پژوهش حاضر عبارت بود از: تمامی آزمودنی‌ها اطلاعاتی درباره پژوهش دریافت کرده و با رضایت آگاهانه در آن مشارکت کردند و مختار بودند در هر مقطع زمانی، مطالعه را ترک کنند؛ این اطمینان به آزمودنی‌ها داده شد که تمام اطلاعات محرمانه می‌ماند و فقط برای امور پژوهشی به‌کار می‌رود؛ به‌منظور رعایت حریم خصوصی، مشخصات آزمودنی‌ها ثبت نشد.

در پژوهش حاضر، برای بررسی ساختار عاملی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی، شیوه اکتشافی و تحلیل عاملی مؤلفه‌های اصلی به‌روش چرخش واریمکس به‌کار رفت؛ چون پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی برای اولین بار در ایران طراحی شد و تا بدین‌زمان تحلیل عاملی روی آن انجام نگرفته است، پژوهش حاضر در پی بررسی ساختار عاملی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی بود. در تحلیل عوامل بارهای عامل بیشتر از ۰/۴۱۱ مدنظر قرار گرفت (۱۷). در این پژوهش، نمودار شن‌ریزه و مقدار ویژه برای تعیین تعداد عوامل سازنده پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی به‌کار رفت. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام گرفت. ابزار زیر در پژوهش استفاده شد.

– پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی: این پرسش‌نامه دارای ۵۱ سؤال است و در طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) نمره‌گذاری می‌شود. دامنه نمرات آزمودنی‌ها از ۵۱ تا ۲۵۵ است. نمره بیشتر نشان‌دهنده طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی بیشتر در آزمودنی است.

۳ یافته‌ها

براساس نتایج CVI، تمامی سؤالات روایی محتوای ۰/۱۰۰ داشتند و لذا مناسب تشخیص داده شدند. نتایج CVR حاکی از آن بود که نسبت روایی محتوای همه سؤالات مساوی یا بزرگ‌تر از عدد جدول لاوشه (۰/۱۰۰) است. این مطلب بیانگر آن بود که سؤالات ضروری و مهم در این ابزار به‌کار رفته است.

نتایج ارزیابی روایی صوری کیفی توسط کاربران نهایی پرسش‌نامه نشان‌دهنده ارتباط و تناسب گویه‌ها با موضوع پژوهش شده، درک

3. Lawshe

4. Waltz And Basel

1. Content Validity Ratio

2. Content Validity Index

صحيح گويه‌ها توسط پاسخ‌دهندگان و نبود ابهام يا دشواری در درک گويه‌ها بود. در اين پژوهش تمامی کارکنان مرد بودند. میانگین و انحراف معیار سن کل افراد برابر $45/71 \pm 9/45$ سال بود. از نظر وضعیت تأهل، ۳۲ نفر (۱۶ درصد) مجرد و ۱۶۸ نفر (۸۴ درصد) متأهل بودند. از نظر تحصیلات، ۸۰ نفر (۴۰ درصد) مدرک دیپلم، ۳۰ نفر (۱۵ درصد) مدرک فوق‌دیپلم، ۶۹ نفر (۳۴/۵ درصد) مدرک لیسانس و ۲۱ نفر (۱۰/۵ درصد) مدرک فوق‌لیسانس داشتند. از نظر سابقه کار ۴۵ نفر (۲۲/۵ درصد) دارای ۱۰ تا ۱۱ سال و ۳۲ نفر (۱۶ درصد) دارای ۲۱ تا ۳۰ سال سابقه بودند. در جدول ۱، درصد فراوانی و مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه‌های مطالعه شده آمده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه‌های مطالعه شده ($n=200$)

مشخصات	تعداد و درصد
وضعیت تأهل	
مجرد	۳۲ (۱۶ درصد)
متأهل	۱۶۸ (۸۴ درصد)
سطح تحصیلات	
دیپلم	۸۰ (۴۰ درصد)
فوق‌دیپلم	۳۰ (۱۵ درصد)
لیسانس	۶۹ (۳۴/۵ درصد)
فوق‌لیسانس	۲۱ (۱۰/۵ درصد)
سابقه کار	
۱۰ تا ۱۱ سال	۴۵ (۲۲/۵ درصد)
۱۱ تا ۲۰ سال	۱۲۳ (۶۱/۵ درصد)
۲۱ تا ۳۰ سال	۳۲ (۱۶ درصد)

شاخص نمونه‌گیری KMO در این مدل تحلیل عاملی برابر $0/807$ بود. همچنین مقدار آماره آزمون کرویت‌بارتلت با میزان $4705/807$ معنادار بود ($p < 0/001$). معناداری آن نشان داد، کاربرد مدل تحلیل عاملی برای داده‌های حاضر، مناسب است. تحلیل عاملی ده عامل با ارزش ویژه بیشتر از یک را مشخص کرد که در مجموع، $56/75$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. سپس، با استفاده از روش چرخش متعامد «واریماکس» به منظور بررسی مقدار مشترک هریک از سؤال‌های مربوط به ده عامل مذکور، معلوم شد که همه سؤال‌ها دارای مقدار

اشتراک زیاد (بیش از $0/50$) هستند؛ بدین ترتیب هیچ‌کدام از سؤال‌ها در این مرحله حذف نشد و ده عامل با مقدار ویژه بیشتر از ۱ به تأیید رسید. در جدول ۲ بارهای عاملی برآوردشده الگوی عاملی مشاهده می‌شود. جدول ۳ ارزش ویژه، درصد تبیین واریانس و درصد تراکمی عامل‌ها را نشان می‌دهد. نتایج جدول ۳ مشخص می‌کند، اولین عامل، بیشترین ارزش ویژه را به خود اختصاص داده و مشاهده بارهای عاملی و ساختار عاملی نیز این یافته را تأیید کرده است.

جدول ۲. بارهای عاملی گویه‌های زیرمقیاس‌های پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی بعد از چرخش واریماکس

طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی	محروریت هیجانی نسبت به خدا	رهاشده‌گی معنوی	نقص و شرم معنوی	آسیب‌پذیری معنوی	خویش‌نحوه تحول‌نیافته معنوی	اطاعت معنوی	معیارهای سرسختانه معنوی	استحقاق/بزرگ منشی معنوی	منفی‌گرایی/بدبینی	کفر و شرک
۱	۰/۸۶۷									
۲	۰/۸۱۲									
۳	۰/۸۱۲									
۴	۰/۷۶۱									
۵	۰/۷۴۵									
۶		۰/۷۹۵								
۷		۰/۷۷۵								
۸		۰/۷۲۵								
۹		۰/۶۹۵								
۱۰		۰/۶۷۲								
۱۱			۰/۶۵۰							
۱۲			۰/۶۳۴							
۱۳			۰/۶۵۴							
۱۴			۰/۶۳۲							
۱۵			۰/۵۶۸							

جدول ۴. ضرایب آلفای کروناخ و بازآزمایی خرده‌مقیاس‌های پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی

طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی (نمره کل)	خرده‌مقیاس‌ها										
۵۱ سؤال	کفر و شرک	منفی‌گرایی/بدبینی	استحقاق/بزرگ‌منشی معنوی	معیارهای سرسختانه معنوی	اطاعت معنوی	خویش‌منی تحول‌نیافته معنوی	آسیب‌پذیری معنوی	نقص و شرم معنوی	رهاشدگی معنوی	محرومیت هیجانی نسبت به خدا	پرسش‌ها
۰/۸۶	۰/۸۲	۰/۸۵	۰/۷۸	۰/۸۳	۰/۷۶	۰/۸۹	۰/۷۹	۰/۸۱	۰/۷۹	۰/۹۱	آلفای کروناخ
۰/۷۸	۰/۷۳	۰/۷۴	۰/۶۸	۰/۷۴	۰/۶۹	۰/۷۵	۰/۷۱	۰/۷۱	۰/۷	۰/۷۶	بازآزمایی

فرمان‌های الهی می‌تواند میزان پای‌بندی به اصول دینی و مذهبی را در فرد نشان دهد. در واقع می‌توان بدبینی و ناامیدی به زندگی را مشابه طرح‌واره منفی‌گرایی/بدبینی و توکل بر خدا و پیروی از فرمان‌های الهی را مشابه طرح‌واره اطاعت معنوی در نظر گرفت (۶). همچنین مارگولین و همکاران در پژوهشی دریافته‌اند، کاهش ارتباط معنوی با خدا، رهاکردن اعتقاد معنوی، بدبینی به امور زندگی، بی‌توجهی به خواست خداوند، کفر و شرک به خدا، همگی باعث ایجاد دیدگاه ذهنی منفی به دنیای پیرامون می‌شود و ادامه زندگی فرد را با مشکل مواجه می‌کند (۱۹). کاهش ارتباط معنوی با خدا را می‌توان تا حدودی مشابه طرح‌واره محرومیت هیجانی، رهاکردن اعتقاد معنوی را مشابه رهاشدگی معنوی، بدبینی به امور زندگی را مشابه منفی‌گرایی/بدبینی و نیز بی‌توجهی به خواست خداوند را مشابه طرح‌واره کفر و شرک به خدا در نظر گرفت؛ از این رو این یافته نیز تا حدودی با یافته پژوهش حاضر همسوست. علاوه بر این ناسل در پژوهشی نشان داد، دیدگاه منفی به زندگی و کاهش پای‌بندی به اعتقادات مذهبی (مشابه با طرح‌واره‌های منفی‌گرایی/بدبینی) می‌تواند توانایی فرد را در برخورد با موقعیت‌های چالش‌انگیز کاهش دهد و در سازگاری وی با زندگی مشکل ایجاد کند (۲۰).

برای بررسی پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کروناخ استفاده شد. نتایج مشخص کرد، آلفای کروناخ خرده‌مقیاس‌های این پرسش‌نامه به ترتیب محرومیت هیجانی نسبت به خدا ۰/۹۱، رهاشدگی معنوی ۰/۷۹، نقص و شرم معنوی ۰/۸۱، آسیب‌پذیری معنوی ۰/۷۹، خویش‌منی تحول‌نیافته معنوی ۰/۸۹، اطاعت معنوی ۰/۷۶، معیارهای سرسختانه معنوی ۰/۸۳، استحقاق/بزرگ‌منشی معنوی ۰/۷۸، منفی‌گرایی/بدبینی ۰/۸۵ و کفر و شرک ۰/۸۲ و ضریب آلفای کروناخ کلی پرسش‌نامه ۰/۸۶ است که روایی پذیرفتنی این پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. همچنین، ضریب همبستگی پذیرفتنی اطلاعات حاصل از دو بار اجرای پرسش‌نامه به فاصله سه هفته حاکی از پایایی بازآزمایی مناسب پرسش‌نامه بود.

این پرسش‌نامه، به لحاظ نظری با تعاریف و مفاهیم طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی انطباق دارد و به لحاظ عملی نیز از اعتبار لازم و کافی برای مطالعات بیشتر برخوردار است. هرچند از چنین مطالعه‌ای نمی‌توان انتظار داشت تا تمام اطلاعات لازم را برای حمایت از روایی و اعتبار یک ابزار فراهم آورد، هر مطالعه باید قدمی به سمت ارائه بخشی

به منظور بررسی پایایی بازآزمایی ابزار، اطلاعات حاصل از دو بار اجرای پرسش‌نامه به فاصله یک هفته استفاده شد که ضریب همبستگی کل پرسش‌نامه ۰/۷۸ حاکی از پایایی بازآزمایی مناسب پرسش‌نامه بود. ضریب پایایی بازآزمایی همه خرده‌مقیاس‌های پرسش‌نامه در جدول ۴ ارائه شده است.

۴ بحث

پژوهش حاضر به منظور طراحی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که طرح‌واره‌های ناسازگار معنوی و بهزیستی معنوی کم منجر به کاهش سازگاری روان‌شناختی و افزایش مشکلات روان‌شناختی و به خصوص مشکلات مزمن و مقاوم به درمان می‌شود (۱۸). اهمیت این موضوع، ضرورت دسترسی به ابزاری برای سنجش طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی را به مثابه اولویت پژوهشی اجتناب‌ناپذیر آشکار می‌کند. همان‌طور که پیش‌تر نیز گفته شد، با وجود بررسی‌های متعدد محققان در سایت‌های معتبر داخلی و خارجی متأسفانه پژوهشی با هدف طراحی پرسش‌نامه طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی یافت نشد؛ بنابراین به‌ناچار در این قسمت سعی بر آن بود که از پژوهش‌های مشابه با موضوع پژوهش برای مقایسه و تبیین نتایج استفاده شود.

در پژوهش حاضر جمعیت مطالعه‌شده را کارکنان شرکت نفت فلات قاره تشکیل دادند که اغلب متأهل بودند. در ابتدا برای طراحی گویه‌های پرسش‌نامه، محقق ضمن بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر فارسی و انگلیسی و جمع‌آوری مستندات مرتبط با موضوع نگرش به امور معنوی پرسش‌نامه‌ای را با هفتاد گویه اولیه طراحی کرد. سپس برای بررسی روایی محتوایی، پرسش‌نامه در اختیار سه تن از اساتید رشته روان‌شناسی با سابقه تحقیق در زمینه امور معنوی، قرار گرفت. نتایج حاصل از بررسی روایی محتوایی و صوری منجر به تدوین پرسش‌نامه ۵۱ گویه‌ای طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی شد. همچنین، نتایج تحلیل عاملی ده عامل محرومیت هیجانی نسبت به خدا، رهاشدگی معنوی، نقص و شرم معنوی، آسیب‌پذیری معنوی، خویش‌منی تحول‌نیافته معنوی، اطاعت معنوی، معیارهای سرسختانه معنوی، استحقاق/بزرگ‌منشی معنوی، منفی‌گرایی/بدبینی و کفر و شرک را نشان داد.

این یافته به نوعی با پژوهش برون (۶) همسوست. برون در پژوهشی مشخص کرد، بدبینی، ناامیدی به زندگی، توکل بر خدا و پیروی از

از ویژگی‌های روان‌سنجی متناسب با یک ابزار باشد. پژوهش‌های بعدی، در شرایط متفاوت و به دور از محدودیت‌های تحقیق اولیه، تکمیل‌کننده‌ی روایی و اعتبار آن ابزار خواهد بود. به نظر می‌رسد این پرسش‌نامه با وجود ویژگی‌هایی نظیر نمره‌گذاری ساده، پایایی و روایی مناسب، امکان تکمیل در زمان کوتاه و قابلیت به‌کارگیری در موقعیت‌های مختلف، ابزاری مناسب است. نمونه‌گیری غیرتصادفی، محدودیت جغرافیایی و حجم اندک نمونه‌ها در این مطالعه، قابلیت تعمیم‌پذیری یافته‌ها را کاهش می‌دهد و انجام این مطالعه با حجم نمونه بیشتر می‌تواند در ارتقای این محدودیت مؤثر باشد.

۵ نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های پژوهش حاضر، پرسش‌نامه‌ی طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی ابزاری پایا و روا است و ماده‌های این پرسش‌نامه، ابعاد و جنبه‌های گوناگون طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی را به‌طور دقیق می‌سنجد؛ بنابراین استفاده از این پرسش‌نامه به‌عنوان ابزاری سودمند به روان‌شناسان و مشاوران برای سنجش طرح‌واره‌های ناکارآمد معنوی در جمعیت عادی توصیه می‌شود.

۶ بیانیه‌ها

تأییدیه اخلاقی و رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان

مقاله حاضر مستخرج از پایان‌نامه دکتری نویسنده اول از دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس است؛ همچنین دارای کد اخلاق

IR. IAUBA.1396.144 در کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس است.
رضایت برای انتشار
این امر غیرقابل اجرا است.
دسترسی به داده‌ها و مواد

اطلاعات و داده‌های حاصل از پژوهش حاضر در بخش مخزن کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس نگهداری می‌شود و عموم مخاطبان می‌توانند از طریق مکاتبه با ایمیل نویسنده مسئول به این اطلاعات دست پیدا کنند.

تضاد منافع

نویسندگان اظهار می‌دارند که هیچ‌گونه تعارض منافی درباره این مقاله وجود ندارد.

منابع مالی

این مقاله تحت حمایت مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس انجام شد.

سپاسگزاری‌ها

از مدیریت محترم و تمامی کارکنان شرکت نفت فلات قاره که صمیمانه با محققان همکاری کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

References

1. Mahboobi M, Etemadi M, Khorasani E, Qiyasi M, Afkar A. The relationship between spiritual health and social anxiety in chemical veterans. *J Mil Med*. 2012;14(3):186–91. [Persian] <http://militarymedj.ir/article-1-1018-en.html>
2. Jafari E, Hajloo N, Faghani R, Khazan K. The relationship between spiritual well-being, hardiness, and mental health in the elderly. *Journal of Research in Behavioural Sciences*. 2013;10(6):431–40. [Persian] <http://rbs.mui.ac.ir/article-1-276-en.html>
3. Bredle JM, Salsman JM, Debb SM, Arnold BJ, Cella D. Spiritual well-being as a component of health-related quality of life: The Functional Assessment of Chronic Illness Therapy—Spiritual Well-Being Scale (FACIT-Sp). *Religions*. 2011;2(1):77–94. <https://doi.org/10.3390/rel2010077>
4. Rowatt W, Kirkpatrick LA. Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs. *J Sci Stud Rel*. 2002;41(4):637–51. <https://doi.org/10.1111/1468-5906.00143>
5. Gomez R, Fisher JW. Domains of spiritual well-being and development and validation of the Spiritual Well-Being Questionnaire. *Pers Individ Dif*. 2003;35(8):1975–91. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00045-X](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00045-X)
6. Brun WL. A proposed diagnostic schema for religious/spiritual concerns. *J Pastoral Care Counsel*. 2005;59(5_suppl):425–40. <https://doi.org/10.1177/15423050050590501>
7. Rahimpour F, Salehi SY, Hosseinian S, Abassian M. Explanation of couples' marital satisfaction based on spiritual intelligence and early maladaptive schemas. *Journal of Educational Administration Research quarterly*. 2013;4(15):77–90. [Persian] https://jearq.riau.ac.ir/article_537_131.html?lang=en
8. Ghobary Bonab B, Haddadi Kuhsar AA, Rashidi A, Javadi S. Relationship among image of God and attachment to God with mental health in parents of exceptional children. *Journal of Exceptional Children*. 2012;12(3):5–14. [Persian] <http://joec.ir/article-1-162-en.html>
9. Rayner JS. The relationship between patterns of relating and early maladaptive schemas. ProQuest; 2008.
10. Sadeghi M, Mazaheri MA, Malek Agar S. Parents, self, and important others: sources of God image. *Journal of Behavioural Sciences*. 2008;2(1):83–96. [Persian] http://www.behavsci.ir/article_67582.html
11. Keshavarz-Afshar H, Ghanbarian E, Jebeli SJ, Saadat SH. The relationship between differentiation of self and early maladaptive schemas with family performance components among the military women residing in Tehran, Iran. *Journal of Military Medicine*. 2019;20(6):635–44. [Persian] <http://militarymedj.ir/article-1-2042-en.html>
12. Young JE, Klosko JS, Weishaar ME. Schema therapy: a practitioner's guide. New York: Guilford Press; 2006.

13. Orang S, Hashemi Razini H, Abdollahi MH. Relationship between early maladaptive schemas and meaning of life and psychological well-being of the elderly. *Salmand*. 2017;12(3):326–45. [Persian] <http://dx.doi.org/10.21859/sija.12.3.326>
14. Ebrahimi ME, Shiripour O, Zamani N, Sahebi A. Prediction of suicide tendency in students based on spirituality, basic needs satisfaction and early maladaptive schemas. *Babol Univ Med Sci*. 2019;4(1):9–13. [Persian] <http://iahj.ir/article-1-129-en.html>
15. Paloutzian RF, Ellison CW. Loneliness, spiritual well-being and the quality of life. In: Peplau LA, Perlman D; editors. *Loneliness: a sourcebook of current theory, research and therapy*. 1982. p. 224–37.
16. Hawke LD, Provencher MD. Schema theory and schema therapy in mood and anxiety disorders: a review. *J Cogn Psychother*. 2011;25(4):257–76. <https://doi.org/10.1891/0889-8391.25.4.257>
17. Beshlidesh K. Ravesh haye pazhouhesh va tahlil amari mesal haye pazhouheshi ba SPSS va AMOS [Research methods and statistical analysis of research examples with SPSS and AMOS]. Ahvaz: Shahidchamran University Press; 2017. [Persian]
18. Vahidi Z, Jafari Harandi R. Predicting of psychological well-being from components of psychological capital and spiritual attitude. *Positive Psychology Research*. 2017;3(2):51–64. [Persian] https://ppls.ui.ac.ir/article_22540.html?lang=en
19. Margolin A, Schuman-Olivier Z, Beitel M, Arnold RM, Fulwiler CE, Avants SK. A preliminary study of spiritual self-schema (3-S+) therapy for reducing impulsivity in HIV-positive drug users. *J Clin Psychol*. 2007;63(10):979–99. <https://doi.org/10.1002/jclp.20407>
20. Nasel DD. *Spiritual orientation in relation to spiritual intelligence a consideration of traditional Christianity and new ageindividualistic spirituality*. University of South Australia; 2004. <http://arrow.unisa.edu.au:8081/1959.8/24948>